

Går mot en avslutning

HÖSTEN ÄR EN TID jag har blandade känslor inför. Vi går mot vintermörker och trädgårdsarbetet får pausa. Men samtidigt känns det bra att runda av ett intensivt trädgårdsår med fruktskörd och ett fyrverkeri av höstfärger innan man får en välförtjänt vila. Sedan kan man fantisera, drömma och planera inför kommande härliga trädgårdshändelser.

I KÖKSVÄXTLANDET HINNER VI med två kulturer per år i en del av bäddarna. Huvudsallaten som vi planterade ut i maj slutskördades och revs upp i början av juli. Då väntar redan en ny omgång. I slutet av juli sår vi spenat. Spenat är en långdagsväxt och gynnas av eftersommarens fuktigare förhållanden och allt kortare dag. I september kan vi skörda riktigt frodig spenat, långt bättre än vi någonsin lyckats med efter en vårsådd. På våren blir det snabbt för torrt samtidigt som dagarna blir allt längre. Då hinner spenaten aldrig utveckla en frodig bladmassa innan den går i blom. Skulle man så redan i slutet av mars kanske det skulle fungera.

I juli sår vi också vintersallat. Det är härligt med något eget grönt att plocka in på senhösten och vintern.

Purjolöken gräver vi upp och sätter i hinkar som placeras kallt men frostfritt. Visst, under gynnsamma förhållanden kan den stå kvar utomhus men kvarlämnad purjo i vår fuktighetshållande jord fryser lätt sönder. Fryser och tinar purjon upp vid upprepade tillfällen blir den förstörd. Något tåligare är grönkålen, men även den förstörs. Därför skördar vi den sent och fryser in. Det har vi funnit vara säkrast.

HÖSTENS HÖJDPUNKT är den sena päron- och äpplesköörden. Först ut är 'Esperens Herrepäron', ett sött och aromatiskt päron med smältande fint fruktkött. Tyvärr är det skorvkänsligt. Vid angrepp sänks hållbarheten påtagligt och då vill man helst också skala päronen innan man äter dem. De är otroligt goda oavsett.

LUCULLUS och 'Carola' är större päron som kan lagras lite längre. Men ingen av dem matchar 'Esperens Herrepäron'.

Hösten är en färgrik period. I bakgrunden till vänster står ett av trädgårdens gamla, mer än 100-åriga träd, en lönn, *Acer platanoides*, den gyllengula japanska valnöten, *Juglans ailantifolia*, några barrträdsspiror av jättehemlock, *Tsuga heterophylla*, och i perennpartiet ett rosalila bestånd med fläckflockel, *Eutrochium maculatum*.



Med trädgårdsväxter förlänger man höstsäsongen med en till två månader för pollinerande insekter, på våren med en månad. Trädgården spelar därför en oerhört viktig roll för våra pollinerande insekter. Här en sent blommande brittsommaraster, *Aster amellus* 'Veilchenkönigin', med den vackra dagfjärilen amiral på besök.



Tomas Lagerströms svärföräldrar odlade så mycket bruna bönor under andra världskriget att de till och med kunde sälja. Här torkas bönorna i bågväxthuset innan det blir för kallt och fuktigt.



Tomas Lagerström har hela sitt liv varit intresserad av växter och har både professionellt och som hobby sysslat med trädgård. Dessutom var han Riksförbundet Svensk Trädgårds förre ordförande. Under ett år får vi följa honom och hans fru Maj-Lis Pettersson i trädgården utanför Uppsala. Tidmässigt skildras vad som skedde vid denna tid i fjol.



Bland de mest färgstarka på hösten är det kraftigväxande rostvinet, *Vitis coignetia* E, och ullungrönnen, *Sorbus ulleungensis* LEGEND E. Vinet klättrar trädhögt om den ges möjligheter. På andra sidan byggnaden står moderträdet till alla plantor av sorten LEGEND.

Huvudsorter är våra äpplefavoriter 'Amorosa', 'Cox's Orange Pippin' och 'Ingrid Marie'. 'Cox's Orange Pippin' har stark tendens att ge vartannat år hos oss och i år uteblev skörden helt. Det passade egentligen bra eftersom det dels blev angrepp av rönnbärsmal, dels var vi tvungna att göra en rejäl sommarbeskärning för att glesa ur träden, minska storlek både i höjd och bredd.

Vi kan äta egna äpplen till i mars. Möjligen kommer vår senast inympade sort 'Elise' att förlänga säsongen. Än så länge har den bara gett tioalet äpplen. Av de andra sorterna får vi under bra äppelår ca 300–400 kg per sort. Då blir en del till fantastisk sortren äppelmust, bag in box, hos Martin, vår skickliga äppleodlare och mustare, som finns en kilometer bort. Finns det någon bättre dryck än must av egna 'Cox's Orange Pippin' och 'Ingrid Marie'?

PÅ HÖSTEN SPRAKAR DET NORMALT av höstfärger i kombination med städsegröna idegransbuskage och ståtliga barrträdkoner varhelst man tittar i trädgården. Djärvast i färgsättningen är ullungrönnarna, *Sorbus ulleungensis*, i nästan fluorescerande rödororange färg och manchurisk solfjäderslönn, *Acer pseudosieboldianum*, i gult, orange, rött och violett. Ovanför skogsdammen i öster står moderträdet av ullungrönnen LEGEND E. Alla plantor av LEGEND I

världen har sitt ursprung i detta träd. Häftigt, eller hur? I början av 80-talet fick jag denna, då halvmeter höga, planta av den legendariske dendrologen Tor G. Nitzelius. Nu är det ett mer än tio meter högt träd.

Bergskörsbäret, *Prunus sargentii*, är verkligen underbar på våren med sin rosa blomning, men den karaktären toppas på hösten när trädskronorna sprakar i röda toner lite varstans i trädgården. I soliga lägen färgar de starkast.

DET ÄR FANTASTISKT MED TRÄD. Därför har vi många i vår trädgård. Några få fanns när vi tillträdde. De flesta har tillkommit senare, sådana som jag har sått, fått, bytt eller köpt. Biologisk mångfald är bara förnamnet! Att vi har några riktigt stora lövträd märks på hösten, när alla löv faller ner. De guldfärgade lönnlöven är besvärligast att hantera men är vackra där de ligger på den gröna mossrika gräsmattan. Men jag vill inte att de ska ligga kvar på gräset, som riskerar att slås ut efter att ha varit täckt i nära ett halvår av löven innan det är dags för det att vegetera igen på våren. Björklöv är lättare att fördras. De små löv som blir kvar, dras lätt ner i jorden av maskar. Annars komposterar vi det mesta. Ek lägger jag som mulching bland rododendron. Nedbrytningen går långsamt, ger bra substrat för rododend- ➤



I en ny avgränsad rabatt vid entrén innanför buxbomshäcken är oktoberstormhatt, *Aconitum carmichaelii* 'Arendsii' och glansmiskantus, *Miscanthus sinensis* 'Nishidake' planterade. I bakgrunden syns en klippt gran, från början en halvmeterhög planta i dikeskanten som fick stå kvar och så småningom började formklippas.



En av de bästa växter som Tomas Lagerström har introducerat i E-systemet är bukettapel, *Malus toringo* var. *sargentii*. På bilden syns ett buskage med bukettapel, rikt med små röda frukter. Buskaget är särskilt omtyckt av koltrastar. Det gulgröna trädet är ett sibiriskt korkträd, *Phellodendron amurense*.

► ron och hjälper till att sänka pH-värdet på jorden. Vatten och jord hos oss ligger lite väl högt för rodo-dendron, drygt pH 7,5.

VINTERFÖRVARING AV VÄXTER. Det är så många favoritväxter, som vi inte kan odla friplanterade i trädgården. Klimatet är helt enkelt för kärvt. Vi brukar säga att vår trädgård ligger i zon 3. Även om man kan tycka att det är ganska mildt så är det på tok för tufft för medelhavsväxter. För att inte känna oss så begränsade odlar vi dem i riktigt stora krukor och vi har bland annat byggt ett orangeri för vinterförvaring.

Vi har arrangerat fem olika "övervintringsklimat", för att täcka upp växternas olika behov. I dubbelgaraget har bilarna sedan länge fått flytta ut. Där har vi belysning och mellan noll och fem plusgrader. Det är välisolerat och vi behöver ytterst sällan tillföra någon extra värme. Där övervintrar vi bland andra våra stora fuchsior, några fikonträd, ett stort lagerträd och en mängd *Agapanthus*-sorter. Under de förhållandena bildar *Agapanthus* årligen rikligt med blomknopp.

I DEN GAMLA JORDKÄLLAREN, där vi förvarar potatis och andra rotfrukter, är det ungefär samma temperatur, men inget ljus. Det är perfekt förhållande för övervintring av lövfällande växter som trädgårdshortensior. Det är vår enda chans att få dessa praktfulla växter att blomma hos oss. Överlever ute gör de, men de fryser ner varje år och då uteblir blomningen.

I västugan är det torrt och 10–15 grader, perfekt för pelargonier och torrt vilande växter som amaryllis, klätterlilja, tofslilja, kallor med flera.

I ORANGERIET HÅLLER VI 8–10 GRADER. Stora isolerglasfönster åt söder, väster och norr samt växthusbelysning. Där står främst medelhavsväxter som agaver, banan, *Bougainvillea*, *Camellia*, *Passiflora*, trädorbunkar och änglatrumpet. I det lilla väliso-

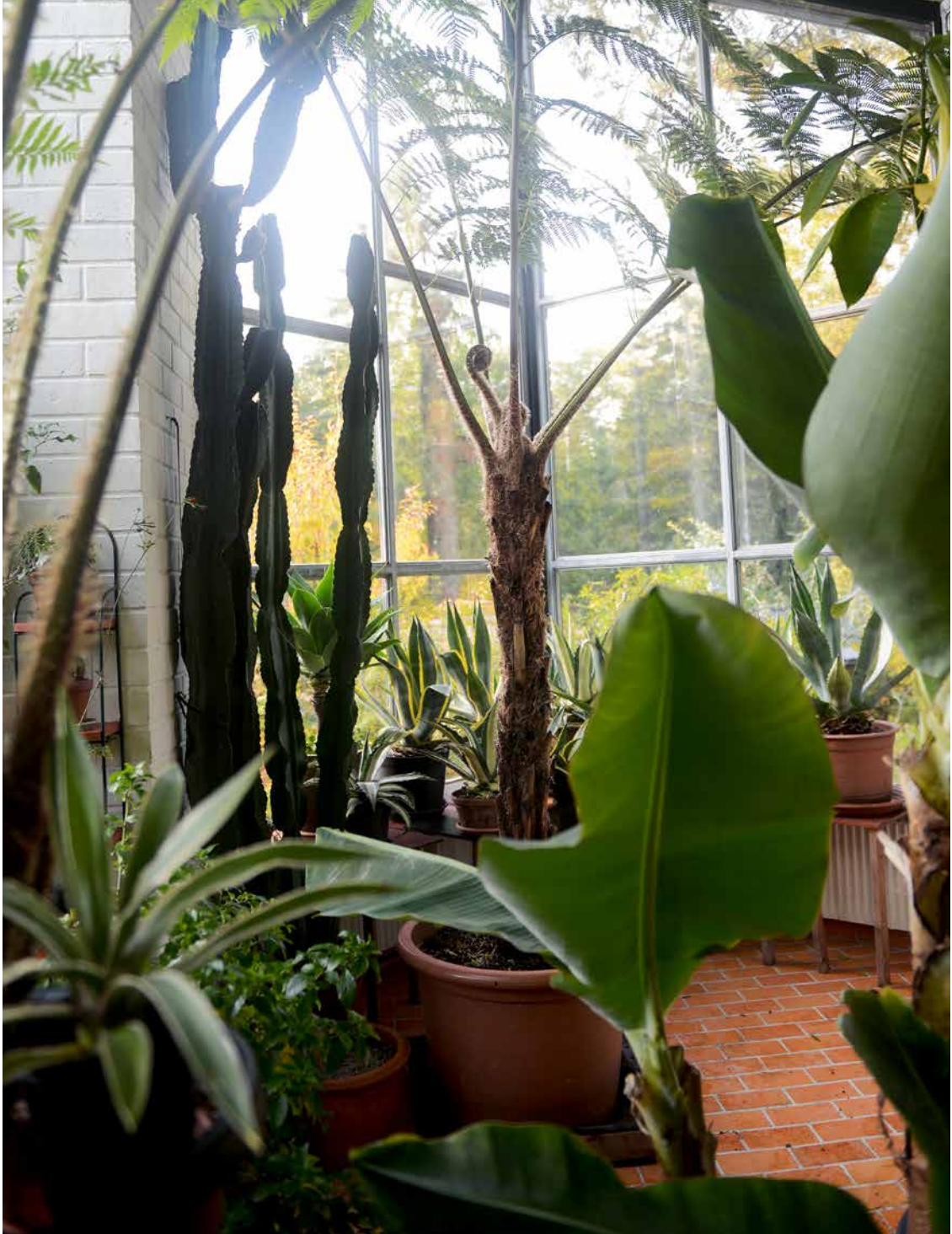
lerade växthuset på 15 kvadratmeter, förvarar vi en mängd fetbladsväxter, fikon samt några orkidéer. Det är klätt med bubbelplast och nu förstärkt med 4 cm tjocka frigolitskivor upp till takfoten. Tyvärr medför det ett försvagat dagsljus, men vad gör man? Temperaturen håller 6–8 grader med hjälp av en termostatstyrd värmefläkt.

SAMTIDIGT SOM HÖSTSTÄDNINGEN PÅGÅR och träd och buskar sprakar av höstfärger, tar vi upp dahlior och gladiolus. De förvaras bäst vid låg temperatur. De ställs in i lådor i fruktkällaren. Flera sorter har vi haft i över tio år. Eftersom vi inte har haft förutsättningar att ordna en traditionell jordkällare, utöver den gamla, har vi köpt en glasfiberiglo, som vi byggt in i ett litet välisolerat trähus. Det har fungerat bra. Vi ser alltid till att dahliarötterna är mer eller mindre fria från jord för att undvika att det blir så fuktigt att de ruttar.

Det lilla växthuset tömmer vi först. Kvar är då endast lite paprikor, som vi tar in. Efter tvättning av väggar och tak med högtrycksvätt, tilläggsisolerar vi huset med bubbelplast och förbereder för inflyttning av övervintrare.

I OKTOBER TÖMME VI BÅDE BÅGVÄXTHUSET och tomatväxthuset. Då är det fortfarande kvar många omogna tomater på plantorna. Vi brukar plocka in 30–40 liter. Om de inte är skadade kommer de successivt att mogna fram på den plats vi förvarar dem, där det är ca tio grader. De sista brukar vi äta med stor behållning ända in i januari. Då smakar de väl så bra som grönsaksdiskarnas tomater. Detta år mognade de avplockade tomaterna fram lite väl snabbt så vi fick koka både tomatmarmelad och italiensk pizzasås för att så lite som möjligt skulle förfaras. Bågväxthuset töms på alla pelargonier och fetbladsväxter. De flyttas till sina respektive vinterförvar.

Till bågväxthuset flyttas nu i stället alla växter som jag förökat under året genom sådd, ympning,



Orangeriet är inget egentligt växthus utan en exklusiv förvaringsplats för medelhavsväxterna. En vy genom orangeriet, dominerad av trädormbunkar, agaver och en planta av kanariebanan. När det är fullt inflyttat kommer man knappt fram.

delning och odlat i krukor. Krukade plantor är olämpliga att övervintra utomhus.

INVINTRINGEN GYNNAS AV VÄRME under själva hårdighetsutvecklingen på eftersommaren och hösten. Även om det är lika kallt i bägväxthuset som utanför under vintern så blir övervintringen av växter så mycket säkrare där. Det handlar mest om skydd mot väta under vintern. Väta försämrar hårdigheten påtagligt. Växter i blöta krukor fryser lätt sönder.

Torr jord i krukor isolerar bättre än våt, vilket är gynnsamt för växtrötters övervintring. Men det är inte svart eller vitt. Det kan också bli för torrt i krukorna, det är en balansgång.

VÄRMESYSTEM I VÄXTHUS vill man inte vara utan. Men ett välfungerande värmesystem är lättare sagt

än gjort. Det har vi fått erfara de senaste 25 åren. Vi har två olika upplägg, ett glykolfyllt värmesystem i lilla växthuset och ett vattenburet i tomathuset. Glykolsystemet är ihopkopplat med en ackumulatortank och några solpaneler. Det har aldrig fungerat, trots installation av yrkesverksamma rörmokare. Hur svårt kan det vara? För att gardera oss har vi kopplat detta system via en värmeväxlare till vedpannan och det vattenburna systemet. Och det har väl fungerat lite si och så. Tomathusets värmesystem har äntligen blivit tillräckligt bra. Men på hösten måste det vattenburna systemet tömmas för att inte frysa sönder. Det tar en halv dag att tömma alla rör, ackumulatortankarna och pannan. Sedan ska man montera bort alla cirkulationspumpar. Glömmer man något med vatten i sprängs rör, kopplingar eller reglage. Det har tyvärr hänt några gånger. ●